

İSTANBUL EMNİYET MÜDÜRÜ NİHAT HALUK PEPEYİ*
ALMANYA'DAN NE GETİRDİ -1

TALAT PAŞA'NIN KEMİKLERİNİ Mİ? NAZİ FIRINLARI MI?

RIFAT N. BALİ
BAĞIMSIZ ARAŞTIRMACI

Nihat Halûk Pepeyi'nin göreve başlamasından yaklaşık bir ay sonra basında, 16 Mart 1921 tarihinde Berlin'de bir Ermeni suikasti sonucu hayatını kaybeden eski Sadrazam Talât Paşa'nın kemiklerinin İstanbul'a nakledileceği haberi yer aldı. Her ne kadar İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi'nde Nihat Halûk Pepeyi ile Salâhattin Korkud'un Almanya gezilerinden "meslekî tetkik" olarak söz ediliyorsa da, basın Almanya ziyaretinin Talât Paşa'nın kemiklerinin Türkiye'ye getirilmesi için yapıldığını yazacaktı.

Nihat Halûk
Pepeyi (Sağda)
24 Eylül 1962'de
Toptaşı
Cezaevi'nde.

RIFAT N. BALİ**

Nihat Halûk Pepeyi 4 Kasım 1942 günü İstanbul Emniyet Müdürlüğü görevine getirildi.² 18 Kasım 1942 günü Ankara'dan İstanbul'a gelerek görevine başladı.³ Pepeyi göreve başladıktan kısa bir süre sonra mesleki tetkik gezisi için Avrupa'ya gidecekti. 6 Ocak 1943 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti, "Almanya ile Alman işgali altında bulunan memleketlere tetkik seyahati için gönderilecek" olan Halûk Pepeyi ile Emniyet Umum Müdürlüğü Dördüncü Şube Müdürü Salâhattin Korkud'a diplomatik pasaport verilmesini kararlaştırdı.⁴ Dördüncü Şube'nin sorumluluk alanı yabancılar ve azınlıklardı.⁵ Nihat Halûk Pepeyi ve Salâhattin Korkud 10 Ocak 1943 günü trenle Almanya'ya hareket etti. Boşalan İstanbul Emniyet Müdürlüğü makamına da Çorum Valisi Muzaffer Akalın vekâleten atandı.⁶ Pepeyi'nin göreve başlamasını

* İçişleri Bakanlığı sicil dosyası ve eserlerine göre Nihat Haluk Pepeyi.

** Bu makalenin araştırma ve yazım safhasında yardımlarını esirgemeyen; 50, 51 ve 52 sayılı dipnotlar da belirtilen belgelerin kopyalarını veren Dorothy Wein, merhum Tarık Pepeyi, T.C. İçişleri Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü Sicil Şubesi Memuru Zülfali İmanoğlu ve merhum Nihat Halûk Pepeyi'nin torunu Halûk Pepeyi'ye teşekkür ederim.

dan yaklaşık bir ay sonra basında, 16 Mart 1921 tarihinde Berlin'de bir Ermeni suikasti sonucu hayatını kaybeden eski Sadrazam Talât Paşa'nın kemiklerinin İstanbul'a nakledileceği haberi yer aldı.⁷ Her ne kadar İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi'nde Nihat Halûk Pepeyi ile Salâhattin Korkud'un Almanya gezilerinden "meslekî tetkik" olarak söz ediliyorsa da, basın Almanya ziyaretinin Talât Paşa'nın kemiklerinin Türkiye'ye getirilmesi için yapıldığını yazacaktı. Basına göre Pepeyi, Talât Paşa'nın kemiklerini yurda getirecek heyetin başkanı olarak Almanya'ya gitmişti. Yapılan ilk programa göre heyet 5 Şubat 1943 günü Türkiye'ye dönecekti ancak, iade işlemlerinin gecikmesinden ötürü dönüş 15 Şubat tarihine ertelenmişti.⁸ Buna rağmen Pepeyi ve Korkud basında belirtilen tarihten üç gün önce, 11 Şubat 1943 günü trenle İstanbul'a dönecekti.⁹ Talât Paşa'nın kemikleri ise 21 Şubat 1943 günü trenle Almanya'dan yola çıkacak,¹⁰ 25 Şubat günü İstanbul'a varacak,¹¹ naaş önce Şişli Sıhhat Yurdu'na kaldırılacak, aynı günün öğleden sonrasında da askeri merasimle Abidei Hürriyet Tepesi'nde gömülecekti.¹² Pepeyi, Sirkeci Garı'nda İstanbul Emniyet Müdür Vekili Muzaffer Akalın, İstanbul Emniyet Müdür Muavini Ahmet Demir, şube müdürleri, dostları ve basın mensupları tarafından karşılanacaktı. Ardından İstanbul Valisi Dr. Lütfi Kırdar'ı makamında ziyaret ederek gezisiyle ilgili bilgi verecek, birkaç gün sonra da Ankara'ya hareket edip ilgili makamları bilgilendirecekti.¹³ Bir gazetecinin geziyle ilgili intibalarını ve Talât Paşa'nın kemiklerinin nakli meselesini sorması üzerine Pepeyi şu cevabı verecekti:¹⁴

"Malûm olduğu üzere meslekî tetkiklerde bulunmak üzere Salahâttin Korkud'la birlikte Almanya'ya gitmiştik. Bu seyahatimiz umumiyet itibarıyla iyi geçti. İyî intibalarla dönmüş bulunuyoruz. Ben [Talât Paşa'nın kemiklerinin nakli] bu mesele ile meşgul olmadım. Mamafih Paşa'nın kemiklerinin memleketimize nakledileceğinden ve bu hususta Almanya ile bir anlaşmaya varıldığından malûmattarım."

Pepeyi'nin Berlin'de Nazi subayları tarafından karşılanmasını gösterir bir fotoğrafın da refakat ettiği bu ilginç mülakat, yayınlandığının ertesi günü Pepeyi tarafından tezkip edilecekti. Bu tezkip bütün gazetelere yollanacaktı. Pepeyi'nin tezkibi ve *Haber Akşam Postası*'nın konuyla ilgili izahatı şöyleydi:¹⁷ (mülakat arka sayfada kutudadır).

Dün gazetemizde, 'Reşad Mahmut' imzasıyla, istihbaratta çalışan arkadaşımızın polis müdürümüz Halûk Nihat Pepeyi ile yaptığını söylediği bir mülakatı neşretmiştik, dün akşam, polis müdürümüzün imzasını taşıyan şu tavihi [düzeltilmeyi] aldık. Aynen neşrediyoruz:

Haber Gazetesi Neşriyat Müdürlüğü'ne

Bugünkü (12.2.943) Haber gazetesinde Avrupa seyahatimizin intibaları-

na dair bir yazı gördüm. Haber gazetesi muharririyle böyle bir konuşma yapmadığım gibi gazetede çıkan fotoğrafı da ben vermedim. Ben ve arkadaşım Salâhattin Korkut Almanya'ya ve Avrupa'nın bazı büyük şehirlerine mesleğimizi ait tetkikat için gönderildik ve bir ay kadar devam eden bu seyahatten memnurlukla döndük. Keyfiyetin bu yolda aydınlatılmasını rica ederim.

Emniyet Müdürü Halûk Nihat Pepeyi

Polis müdürümüzün bu tezkeresinden de açıkça anlaşılacağı veçhile Reşad Mahmud'un polis müdürümüzle yaptığını söylediği ve bizim de kendisine inanarak neşrettiğimiz bu konuşmanın asılsız olduğu, Emniyet Müdürümüzün şehrimize dönüşü ile seyahatinin meslekî tetkikat maksadile vukubulmasından ibaret olan havadise muharip

Nihat Halûk Pepeyi kimdir?

Nihat Halûk Pepeyi, 1314 (1898) yılında Selanik'e bağlı Katerin kazasında doğdu. Mektebi Mülkiye mezunu olan Pepeyi'nin ilk memuriyeti, 1 Kanunievvel 1337 (1 Aralık 1918)-17 Teşrinievvel 1338 (17 Ekim 1919) tarihleri arasında Hendek Numune Mektebi Müdürlüğü'ydü. Akyazı Nahiye Müdürlüğü, Nusaybin, Sındırgı, Ayvalık, Mustafa Kemalpaşa, Eminönü, Fatih ve Çankaya kaymakamlıklarında bulunduktan sonra İstanbul'a Vali Muavini olarak atandı (30 Kasım 1939-20 Ağustos 1940). Daha sonra Siirt ve Burdur valiliği yaptı. 18 Kasım 1942-4 Eylül 1943 tarihleri arasında İstanbul Emniyet Müdürlüğü görevinde bulundu. Daha sonra Erzurum (20 Eylül 1943-29 Kasım 1945), Antalya (8 Aralık 1945-12 Kasım 1946) valilikleri, Emniyet Genel Müdürlüğü (13 Kasım 1946-7 Temmuz 1947), İçişleri Bakanlığı İkinci Müsteşarlığı (7 Temmuz 1947-2 Eylül 1950) ve Kütahya (16 Eylül 1950-2 Haziran 1952), Merkez (3 Haziran 1952-18 Nisan 1953) valiliği görevlerinde bulundu. 18 Nisan 1953 tarihinde emekliye ayrıldı. Pepeyi emekliye ayrıldıktan sonra DP'ne girdi. X. dönem (1954-1957) Kütahya, XI. dönem (1957-1960) İstanbul milletvekili seçildi. 27 Mayıs 1960 ihtilali'nden sonra tutuklandı ve Toptaşı Cezaevi'ne konuldu. 27 Mayıs 1972 tarihinde vefat eden Pepeyi, Edirnekapı Şehitliği'ne defnedildi. Pepeyi'nin ilginç bir yanı, destansı üslupta yazan bir şair olmasıdır.

Eserleri şunlardır: *Geçmiş Zamanın Masalları*, İsmail ile Gül'izar-Tamar Hatun ile Süleyman Şah, İstanbul, Hüsn-i Tabiat Matbaası, 1928. *Türk Destanına Giriş*, Ülkü Kitaphanesi, İstanbul, 1934. *Mütareke*: Destan, Becid Basımevi, İstanbul, 1938. *Milli Mücadele Destanı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1940. *Çanakkale*: Destan, Yeni Kitapçı, İstanbul, 1936. *Erenler*, *Gaziler*, İsmail Akşün Basımevi, İstanbul, 1951.

Nihat Halûk Pepeyi, 18 Kasım 1942-4 Eylül 1943 tarihleri arasında İstanbul Emniyet Müdürlüğü görevinde bulundu.

memleketlerde şehirlerin manzaraları ve otomobil ve tayyarelerde telsizler bulunması vesaire gibi şimdiye kadar muhtelif ajans haberleri, tercüme röportajlar ve intiba yazılarında okunmuş olan tefferuat ve malûmatın da ilâve edildiği anlaşılmıştır.

Böylece kendi intibalarını Emniyet Müdürüne atfetmek suretile gazetecilikte muvaffakiyet gayretini meslek dürüstlüğünün caiz görmeyeceği dereceye çıkararak gazetesini hem resmî makamlara, hem de okuyucularına karşı ilk olarak böyle bir vaziyete sokan arkadaşımızın teessürümüzü mucip hareketi karşısında üzerimize düşen vazife yapıldığı gibi burada da Emniyet Müdürümüzden ve okuyucularımızdan ayrıca özür dileriz."

Nihat Halûk Pepeyi İstanbul Emniyet Müdürlüğü görevinde uzun süre kalmayacak, 9 Ağustos 1943 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararı mucibince Erzurum valiliğine tayin edilecekti.¹⁸ 23 Ekim 1945 tarihine kadar bu görevde kalan Pepeyi daha sonra da Antalya valiliğine tayin edildi.¹⁹

ALMANYA GEZİSİNİN AMACI NEYDİ?

Yeğeni Tarık Pepeyi'ye göre

Nihat Halûk Pepeyi'nin yeğeni merhum Tarık Pepeyi'ye göre Halûk Bey Talât Paşa'nın kemiklerini getirmek için Almanya'ya gitmiş, İstanbul Emniyet Müdür Muavini Ahmet Demir de kendisine refakat etmişti.²⁰ Tarık Pepeyi'ye göre amcası geziden şöyle bahsetmişti:²¹

"Heyet halinde, başkan amcam olmak üzere, [Almanya'ya gitti] ve Hitler'in de muvaffakiyetiyle İnönü'yle bir irtibatı oldu. İnönü'nün tensibi ile amcam Almanların gönderdiği bir uçakla Berlin'e gitti ve orada Hitler'le konuştum, görüştü. Onların rejimlerini, dikta rejimini gördü ve o rejimden tiksindi. Çünkü amcam rahmetli derdi ki, göstermişler, 'bizde her şey vesikaya tâbi. Bir yumurta fazla aldı diye biz idam ettik' demişler. İnfaz yerini göstermişler. Amcam tiksindi bunları görünce. 'Öyle rejim görmedim' diyor. 'Türkiye'de böyle bir şey olmaz' diyor. 'Biz hayırhah nankör insanlarız' şeklinde konuşuyordu. Bütün sahillerde sığınaklar varmış. Denizaltı sığınakları. Tahkim edilmiş sahiller. Ondan sonra gıda maddelerinin tevzi sistemi. O za-

Gezinin amacı Talat Paşa'nın kemiklerini getirmek mi?

Pepeyi'yi karşılayan gazeteciler arasında yer alan *Haber Akşamı Postası* muhabiri Reşat Mahmut meslektaşlarını atlatacak, Pepeyi'den uzunca bir beyanat almaya muvaffak olacaktı. Reşat Mahmut ile Pepeyi arasında cereyan eden görüşme şöyle idi:¹⁵

Kendisini karşıladığım zaman gayet neşeli bir tavırla,
– Geleceğimi dün yazmışsınız. Haber, bana ayak sektirmiyor, dedi.
– Beyanat! Diye rica ettim.
– Beyanat verdimiz, salâhiyetim yok.
– O halde yeğenimiz içtiğiniz sizin için, gördüklerinizi anlatın diye ayak diredim. Halûk Nihat, meşhur tavazuu ile:
– Vallahi, dedi, hangisini söyleyeyim? Seyahate geçen ay içinde çıktık. Benimle beraber eski İstanbul Emniyet Direktör Vekili Salâhattin Korkud da vardı. Evvelâ Sofya'ya uğradık. Ondan sonra Belgrad,

Peşte, Viyana, Prag, Berlin, Essen, Utreht, Lâhi, Amsterdam, Anvers, Brüksel, Paris, Bordo, Lâruçer, Karlstroher, Manheyn, Haydelberg'e kadar uzandık.
– Seyahatinizin sebebi için birçok şeyler yazıldı, kimisi Talât Paşa'nın kemiklerini gettiğinizi köşledi.
– Hayır, biz sadece mesleki tetkikler yapmak için seyahat ettik.
– Size kimler mihmandarlık ediyordu?
– Alman polis erkânı.
– Herhangi bir hava hücumu gördünüz mü?
– Eğer Berlin'e teahhürlü [gecikmeli] gitmemiş olsaydık Berlin'in İngiliz uçakları tarafından bombalandığını görecektik. Yalnız Essen bombardımanına şahid olduk.
– Sığınaklar nasıl?
– Gördüklerimiz mükemmeldi.
Bir şey, nazarı dikkatimizi celbetti. Bombardımandan sonra en geç yirmi dört saat içinde bombardıman tahribatı tahta perdelerle maskeleniyor. Böylelikle her halde maneviyatın bozulmaması gözetilmiş olacak.
– Alman devlet reisi Hitler'i gördünüz mü?
– Hayır, yalnız Göbels'in nutkunu dinledik. Bu muhakkak ki hatırlıyorlardı. Alkışlamayan tek bir kişi varsa Salâhattin'le bendim. Çünkü, Almanca konuştuğu için ne dediğini anlamıyorduk.
Sayın Emniyet Müdürümüz sigarasını tazeledikten sonra:
– Bir şey çok hayretimizi mucip oldu, dedi.

– Nedir o şey?
– Berlin'deki otomobillerin telsizleri.
– Otomobillerde telsiz teşkilatı mı var?
– Evet. Biz otomobilimizde, oturduğumuz yerde meselâ sefarethane ile veya herhangi bir yerle mükemmel telgraflaşıyorduk. Bunun için otomobilde bir yerde derin olması şart değildir. Otomobiller süratle giderken de telsiz muhaberelemelerini temin etmek mümkün oluyor. Otomobilde telsiz telgraf!
– Bu, belki sizin bindiğiniz arabaya mahsustu.
– Zannetmem. Çünkü umumi tertibat veya teşkilât olmasa, bir tek arabada dahi telsizle muhabere imkânsız olması lâzım gelir.
– Mesleki tetkikleriniz?
– Almanya'da Türklere karşı derin bir muhabbet beslendiğini gördük. Türk polisini çok beğendiklerini açıkça söylediler. Sonra, uğradığımız her binaya, daha biz gelmeden Türk bayrakları çekiliyordu.
– Dönüşte başka yerlere uğradınız mı?
– Dönüşte dört gün tayyare ile seyahat ettik. Rusya'ya gittik. Kiyef'i gördük. Lehistan'da Krakovil, Romanya'da Bükreş'i ziyaret ettik ve dün Sofya'ya geldik. Sofya'dan İstanbul'a trenle geldik. Biraz, düşündükten sonra:
– İnsan gurubette sanlı bayrağımızı gördükçe heyecanlanıyor. Ben de, Berlin'de istikbalimize gelen bir generalin göğsünde Umumi Harp hatırası olarak Türk bayraklı bir madalya görünce o kadar heyecanlandım ki, kendimi tutamadım, şanlı bayrağımızı selâmlar gibi boyun kırdım.

Nihat Halûk Pepeyi'nin yeğeni merhum Tarık Pepeyi'ye göre Halûk Bey Talât Paşa'nın kemiklerini getirmek için Almanya'ya gitmişti.

man bizde de yakın zamana kadar hep karne vardı. Bizim nüfus kağıtlarımız felaketti. Bütün bunları orada etüt etmiş, görmüş. Buraya gelince ilgili bakanlıklara, müsteşarlara anlatmış bunları. 'Almanya böyle yapıyor. Benim gördüklerim bunlardır' diye. Ve gayet gaddar ve sert hareket ettiklerini, Almanların pek böyle menfaatlerini her şeyin üstünde tuttuklarını, üstün ırk nazariyesini takip ettiklerini, Yahudilere eziyet, cefa yaptıklarını bütün bunları detaylarıyla anlatmıştı. Soykırım kamplarına götürmemişler. Dediğim gibi müstahkem mevki-leri göstermişler. Top yuvalarını, denizaltı yuvalarını, ondan sonra buraların aşılamayacağını, karadan denizden bir taaruz vukuunda derhal def edileceğini [söylemişler]. Hitler tarafından [kabul edildi]. Bir altın kabzalı tabanca, bir altın sigara tabakası [hediye edildi]. Amcam 1960 ihtilâlinde içeriye alındığı zaman uzun müddet aylık alamadı. Emekli aylığını da alamadı. Mebus aylığını da alamadı. O zaman aile zarurete düştü. Evdeki gümüş mü-müş ne varsa, bu arada o tabancanın da satıldığını yok pahasına gittiğini hatırlıyorum. Kim aldı onu da bilmiyorum."

*Bozkurt ve Gökbörü
Dergileri'nin yayıncısı
Reha Oğuz Türkkân'a göre*

II. Dünya Savaşı yıllarında faaliyet gösteren Türkçülük akımına mensup öğrenci, subay ve yayıncıların tutuklanıp yargılanmaları, Türk siyasi tarihine '3 Mayıs 1944 Turancılar Davası' olarak geçti. Tutuklananlar arasında yer alan Reha Oğuz Türkkân hatıratında, tutuklu iken tabi olduğu işkenceden ve Pepeyi'nin Almanya gezisinden şöyle bahsetmekte:²²

"Başımdan birkaç karış mesafede, her biri sokak ampülü kadar büyük üç, belki de dört gayet iri ampul yanıyor. Işıklar mavimtrak beyazdı. Ampullerin içinde mutat harici helezoni bir takım 'filâman'lar vardı. Sonradan öğrendiğime göre, bunları o zamanki polis müdürü, Nazi Almanya'ya bir seyahati esnasında öğrenip

"— Hayır, yalnız Göbels'in nutkunu dinledik. Bu, muhakkak ki hatip bir sanatkâr. Nutku çılginca alkışlıyorlardı. Alkışlamıyan tek bir kişi varsa Salâhattinle bendim. Çünkü, Almanca konuştuğu için ne dediğini anlıyamıyorduk."

getirmiş. Mahiyetlerini bilmiyorum, fakat tesirlerini pek iyi biliyorum. Bu müthiş sıcak günde, havasız daracık tabutluk içinde yarattıkları muazzam sıcaklığı bir tarafa bırakın. Asıl korkuncu, insanın başında ve beyninde yarattıkları sancıydı. Tarifi zor bir sancı. En şiddetli baş ağrısıyla bir alakası yok. Ağrı şakaklar ve alın nahiyesinde değil, kafanın orta ve üst taraflarında. Sanki kızgın şişler beyninize sokuluyor ve içinde oynatılmış gibi. Gözlerim kısılıyor, dişlerim gıcırıyor ve avazım çıktığı kadar bağıryordum. Kollarımdan asılı olarak, terden suya batmış gibi sınısıklam ve inkıtasız çığlıklarla bağırarak sallanıp durdum."

Yeğen Tarık Pepeyi'ye göre, Reha Oğuz Türkkân'ın, amcası Halük Pepeyi'ye yönelik olan ve yakın tarihte bir televizyon programında da tekrarladığı bu suçlamalar tamamen gerçek dışıydı.²³

*Britanya Dışişleri
Bakanlığı'na göre*

Britanya Dışişleri Bakanlığı'na göre, Halük Pepeyi Almanların daveti üzerine işgal altındaki ülkelerde Gestapo'nun çalışma yöntemlerini birinci elden gözlemleyecekti.²⁴ Pepeyi'nin İstanbul'dan Erzurum valiliğine atanması üzerine Britanya Başkonsolosluğu'nun hazırladığı bir diğer raporda ise Pepeyi'nin, "kendisine verilen sınırlar içinde yardım etmeye ve işbirliğine açık" biri olduğu belirtiliyordu.²⁵

**AZINLIKLARA GÖRE -
'BALAT FIRINLARI' SÖYLENTİSİ**

İstanbullu Yahudilere göre Halük Pepeyi'nin Almanya'ya ziyaret etmesinin tek amacı, insan yakma fırınlarını yerinde inceleyip benzeri bir tesisi Türkiye'de kurmaktır. Dönemi yaşamış İstanbullu Yahudilere göre hü-

**Yahudi
Kunduracılar,
20. Yüzyılın
başı.**

Kaynak: Beth
Hatefutooth Müzesi
Fotoğraf Arşivi,
Tel Aviv

Şu anda mevcut olmayan 'Balat Fırını'.

Kaynak:
Marie-Christine Varol,
Balat Fauburg Judif
d'Istanbul, 1989

kümet, Yunanistan ve Bulgaristan'ı işgal ederek Trakya sınırlarına dayanan Nazilerin Türkiye'yi de işgal etmeleri halinde kullanılmak üzere insan yakma fırınları inşa etmişti. Otuzlu, kırklı yıllarda ciddi bir Yahudi nüfusunun yaşadığı Balat'ta, ekmeğin fırını olarak inşa edildiği söylenen ancak hiçbir zaman üretime geçmeyen bacalı bir bina Balatlı Yahudiler tarafından 'Los Ornos de Balat' (Balat fırınları) olarak anılacaktır. Bu bina Et ve Balık Kurumu'nun deposu olarak kullanılacak ve Bedrettin Dalan'ın büyükşehir belediye başkanlığı sırasında yıkılacaktı. Balatlı birçok Yahudi, bu binanın II. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'da inşa edildiği yaygın olarak söylenen 'insan yakma fırınları'nın ta kendisi olduğunu iddia ediyordu.²⁷ Başka Balatlılar ise, Balat'ın Lonca semtinde inşa edilmiş ve duşlarla teçhiz edilmiş modern bir hamamın 'Balat fırınları' olduğunu ileri süreceklerdi. Temerküz kamplarındaki gaz odalarında duşların mevcut olması ve yıkanma bahanesi ile buraya götürülen Yahudilerin duşlardan fişkırtılan zehirli gazla katledilmeleri nedeniyle Balatlı Yahudilerin zihninde bu hamam, 'imha fırını' olarak yer etmişti. Hasköy'de de benzeri fırınların mevcudiyetinden bahsedilecekti.²⁸

Balatlı Yahudilerle yapılan bir sözlü tarih çalışmasında da 'Balat fırınları' konusu gündeme gelecekti. Sorgulanan Balatlılar, bacalı binanın Yahudileri yakmak için inşa edilen bir fırın olduğunu, yakılan insanların derilerinin bacadan uçmaması için de bacanın tepesine bir kafes yerleştirildiğini söylüyorlardı. Aynı kişilere göre, fırınlar için gerekli teçhizatın Almanya'dan gemilerle getirilmesi tasarlanmıştı. Ancak meçhul bir nedenle geminin İstanbul'a gelememesi sonucu teçhizat da getirilememişti.²⁹ Sorgulanan Balatlılar fırınların gerçek olduğunu, "bazı hakikatler var ki budur yani" sözleriyle dile getireceklerdi. Aynı kişilere göre Reisicumhur İsmet İnönü Türkiye Yahudilerini imha etmek niyetinde değildi. Fırınları, Nazileri oyalamak amacıyla inşa etmişti.³⁰ Benzer bir şekilde Jozef Bencuya adında bir Yahudi, babasının kendisine "defalarca anlattığı" şu izlenimi aktaracaktı:³¹

"Türk hükümeti Hitler'in baskısından kurtulmak için Musevi kökenli vatandaşlarını Aşkale'ye göndermiştir. Varlık Vergisi için göstermelik tarafıdır. Çünkü Aşkale'ye sadece Varlık Vergisi verebilecek Yahudiler değil, varlıkları olmayanlar da

gönderilmiştir. Varlık Vergisi verenler de gönderilmiştir. Yahudilerin yaşlıları ve kadınları dışındakiler buraya gönderilmiştir. Yaşlılara da tembih edilmiştir ki fazla dışarıda dolaşmasınlar, mümkün olduğunca evde otursunlar diye. Türkiye'ye vurmaktan vazgeçen Hitler o zaman Türkiye'den şu istekte bulunuyordu: Türkler Yahudileri fırınlarda yakınsınlar. Hatta bir ara fırınların Türkiye'ye gönderilmesi gündeme gelmiş, ancak Türkiye, biz hallederiz, deyince bu defa fırınların krokileri Almanlar tarafından gönderilmiştir. Bu baskı karşısında İsmet Paşa ve Fevzi Çakmak Aşkale sürgününü icat ederek bu baskıdan bir süre de olsa kurtulmayı planlamışlardır.

Aşkale'deki bu kampta ibadet yerleri mevcuttu. Kütüphane ve benzeri hizmetlerden yararlanılıyordu. Babam kampın komutanını anlata anlata bitiremezdi. Albayın her zaman kapışı açıktı. Herkes çok rahatlıkla görüşebiliyordu. Hitler tehlikesi ne zaman bitti, kamp yeri de bitti ve herkes geri döndü. Hitler'e yapılan bu oyun öyle güzel oynanmış ki, bazen şehirde Yahudi Türk vatandaşları gezdirilmiş ve hatta bir defa da dumanlar tüttürülmüş kamp yerinden. Sanki fırınlar tüttürülmüş gibi. Bu hadise tamamen Türk Devleti'nin Türk vatandaşı olan Yahudileri korumak ve Hitler'in baskısından kurtulmak içindi."

Yahudilerin dile getirdikleri bu inanç bir yerde gerçek bir bilgiye dayanıyordu. O da, 1948 yılında basında yer alan "fırın teçhizatının İstanbul'a ulaşmadığı" haberiyle:

"Mahruk Ofisi'nin tasfiye edilmekte olduğunu yazmıştık. Ofisin malları arasında Balat'ta inşası yarıda kalan asrî [modern] fırın da vardır. Bu fırın da yakında satışa çıkarılacaktır. Fırının tamamlanması için lüzumlu makine ve aletlerin bir kısmı harb yüzünden yolda kaybolmuştur. Bu sebeple tamamlanamamıştır.

Büyük bir arsaya ve binaya sahip olan fırının bir kısım makineleri yerlerine konulmuştur. Belediye tarafından bir müddet evvel yaptırı-

lan keşifte 300 bin lira sarfedildiği takdirde fırının işler hale geleceği de anlaşılmıştır.

Bu tesisin satışa çıkarılacağı haberi üzerine bazı bankalar tasfiye komisyonuna müracaat ederek talip olmuşlardır. Fırın bugünkü hale gelinceye kadar 800 bin lira sarfedilmiştir. Fakat taliplerin fazlalığı yüzünden bunun daha fazlaya satılacağı anlaşılmaktadır. Bu fırın tamamlanmadığı takdirde şehirde sarfedilen günlük ekmeğin üçte birini pazarlayacağı söyleniyor.³²

Bu söylentiler yakın tarihe kadar sürecektir. 'Balat fırınları' konusunun 1992 yılında yeniden gündeme gelmesi üzerine aradan yarım asır

geçmesine rağmen sekiz İstanbullu Yahudi, "Bina, bizleri yakmak için yapılmış. İnönü, Hitler'e Rusya dönüşünde Yahudiler için gerekli hazırlığın yapılacağı sözünü verdiği için yapılmış bu bina. Hitler'in Rusya dönüşünde bizler fırına gönderilecektik" sözleriyle, aradan geçen elli yıla rağmen bu inancın halen canlı olduğunu bir kere daha göstereceklerdi.³³ İstanbullu Rum Z.'ye göre, Reisicumhur İsmet İnönü Yahudileri imha etme teknolojisini öğrenmesi için dönemin emniyet müdürü muavini Almanyaya yollamıştı. Emniyet müdürü muavini geri döndüğünde bu fırınları inşa etmişti.³⁴ Bir başka tarihçi, insan yakma fırınlarının nasıl çalıştıklarını öğrenmesi için Almanya'ya gönderilenin, isim zikrederek,

İstanbul Emniyet Müdürü Haluk Pepeyi olduğunu söyleyecekti. Bu kişiye göre Pepeyi dönüşünde, 'Ben bu işi yapamam, beceremem' diyerek görevinden istifa etmişti.³⁵ 'Yakma fırınları' söylentisi son derece yaygındı ve yayınlanmamış bir tiyatro eserine bile konu olacaktı.³⁶ Bu söylenti sadece İstanbul'a has değildi, İzmir'de de geçerliydi. Karataş semtinde özel bir fırın kurulduğu ve Yahudilere 'sizleri burada yakacağız' denildiği söylenmekteydi.³⁷ İzmirli Diş hekimi Eli Şaul da anılarında Bahribaba Parkı'ndaki anıların inşa edilmiş, ancak hiç kullanılmamış bir binanın Yahudileri imha etmek için inşa edilmiş fırınlar olduğu söylentisinin İzmir Yahudileri arasında do-laştığından söz etmekte.³⁸

DİPNOTLAR

- 1 Pepeyi'nin biyografisi, T.C. İçişleri Bakanlığı Arşivi'ndeki 1560 sicil sayılı dosyasında yer alan bilgilerden derlendi. Pepeyi hakkında birçok biyografi maddesi mevcuttur. Görebildiklerimiz şunlardır: M. Behçet Yazar, *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı, Kanaat Kitabevi*, İstanbul, 1938, s.168-174; Murat Uraz, *Türk Edebiyatı ve Şairleri*, Teşvikiyat Kitabevi, İstanbul, 1940, cilt 3, s. 27-28; Rakım Ziyaoglu, *İstanbul Kadınları, Şehrininleri, Belediye Reisleri ve Partileri Tarihi*, İsmail Akgün Kitabevi, İstanbul, 1971, s. 385-386; İhsan Işık, *Türkiye Yazartlar Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, Ankara, 2004, s.1501-1502; *Sosyalist Kültür Ansiklopedisi*, May Yayınları, İstanbul, 1980, cilt 7, s. 934; Seyit Kemal Karaalioglu, *Resimli Türk Edebiyatçılar Sözlüğü*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1974, s. 324; Rauf Mutluay, *Çağdaş Türk Edebiyatı 1980-1972*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 242; Yrd. Doç. Dr. Necat Birinci, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1985, s. 98; Hüseyin Karakan, *Şiirimizin Cumhuriyeti*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1958, cilt 1, s. 116; *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1995, cilt 8, s. 358; Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM X. Dönem (1954-1957)*, II. cilt Milletvekillerinin Özgeçmişleri, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 624-625.
- 2 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 4 Kasım 1942 tarih, 17702 sayılı, 30.11.1.0 fon kodlu, 157-34-9 yer sayılı belge.
- 3 "Haluk Nihat Pepeyi dün vazifesine başladı", *Tasvirî Efkâr*, 19 Kasım 1942.
- 4 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 6 Ocak 1943 tarih, 2/19825 sayılı, 112-251 dosya, 30.18.1.2 fon kodlu, 100.110.11 yer numaralı belge.
- 5 "Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Polis Hizmetleri", <http://www.sakarya.pol.tr/mudurluk/hakkimizda/tcpsl.a.sp> Bu web sitesinde yer alan bilgiye göre, 19 Mayıs 1930 tarih ve 1624 sayılı Dahiliye Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun'a göre Dördüncü Şube azınlıklar ve yabancılardan sorumluydu.
- 6 İçişleri Bakanlığı Arşivi, 1560 sicil sayılı özlük dosyası. İstanbul Valisi Lütfi Kırdar'ın Dahiliye Vekâleti'ne gönderdiği 11 Ocak 1943 tarihli mektup.
- 7 "Hükümetimizin çok güzel bir kararı", *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1942.
- 8 "Talât Paşanın kemikleri 15 şubatta memleketimize getirilmeye olacaktır",

- Haber Akşam Postası*, 8 Şubat 1943.
- 9 "Polis müdürümüz bu sabah Berlin'den geldi", *Son Telgraf*, 12 Şubat 1943.
- 10 "Talât Paşa'nın kemikleri getiriliyor", *Son Posta*, 22 Şubat 1943.
- 11 "Talât Paşa'nın cenazesi memleketeye geldi", *Akşam*, 25 Şubat 1943.
- 12 "Talât Paşa'nın na'şisi vatan toprağına gömüldü", *Akşam*, 26 Şubat 1943.
- 13 "Emniyet Müdürlüğümüz Avrupa'dan geldi", *Vatan*, 12 Şubat 1943.
- 14 "Polis müdürümüz bu sabah Berlin'den geldi", *Son Telgraf*, 12 Şubat 1943.
- 15 Reşat Mahmud, "Emniyet Müdürlüğü bu sabah geldi", *Haber Akşam Postası*, 12 Şubat 1943.
- 16 İshadami Ekrem Köniğ'in adı uçak kaçakçılığına karışmıştı. Ekrem Köniğ, 7 Ocak 1943 tarihinde Paris'te yakalanmış ve Budapeşte'ye gönderilmişti. Burada dosyası gönderilmeden önce Türkiye'ye gönderilecekti. ('Ekrem Köniğ Macaristan'a kadar getirildi', *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1943). Bu konuda ayrıntılı bilgiler için bkz. Sinan Kunalalp, 'İspanya İç Savaşı'nda Uçak Ticareti ve Ekrem Köniğ', *Tarih ve Toplum*, Aralık 1988, cilt 10, sayı 60, s. 6-7; Mete Tunçay, 'Ekrem Köniğ'in Uçak Kaçakçılığı', - Sinan Kunalalp'ın İleri Sürdüğü gibi - Milliyetçiler Adına mı, Yoksa Cumhuriyetçiler Hesabına mı Yapılmıştır?', *Tarih ve Toplum*, Aralık 1988, cilt 10, sayı 60, s. 8; Cemil Koçak, 'Yolsuzluk Tarihinden Bir Sayfa: Köniğ Olayı', *Görüş*, sayı 19, (Şubat-Mart 1995), s. 68-75; Cemil Koçak, 'Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgeleri Işığında Köniğ Olayı'na (Yeniden) Bir Bakış ve Bazı Notlar', 7. *Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi*, (21-23 Kasım 2001/Türk Sosyal Bilimler Derneği/ODTÜ/Ankara).
- 17 "Emniyet Müdürü'nün tektibi", *Haber Akşam Postası*, 13 Şubat 1943. Aynı tektip *Cumhuriyet ve Vatan* gazetelerinde de yer aldı.
- 18 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 9 Ağustos 1943 tarih, 2/20419 sayılı, 71-465 dosya, 30.18.1.2 fon kodlu, 102.50.5 yer sayılı belge.
- 19 T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 23 Ekim 1945 tarih, 3/3238 sayılı, 2934 dosya, 30.18.1.2 fon kodlu, 109.63.11 yer sayılı belge.
- 20 Tarık Pepeyi ile Mart 2004 tarihindeki görüşme. Talât Paşa'nın kemiklerinin Türkiye'ye getirilmesi konusunun Türkiye Cumhuriyeti tarafından mı, yoksa Almanya tarafından mı ortaya atıldığı meçhuldür. Yrd.Doç.Dr. Hasan Babacan'a göre her ikisi de mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti, naaşın memleketeye getirilmesinin zamanının geldiğine siyaseten karar vermiş olabilir veya savaşın aleyhlerine döndüğü bir zamanda tarafsızlığını

- muhafaza etmeye çalışan Türkiye'de Nazilere yönelik bir sempatinin oluşması için Nazilerle bu teklifi Türk hükümetine yapmış olabilirlerdi. Hasan Babacan, *Mehmed Talât Paşa 1874-1921*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2005, s. 246.
- 21 Tarık Pepeyi ile Mart 2004 tarihindeki görüşme.
- 22 Reha Oğuz Türkkan, *Tabutluktan Gurbete*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1975, s. 66-67.
- 23 Tarık Pepeyi ile Mart 2004 tarihindeki görüşme.
- 24 Public Record Office, FO 371/37501/R404/207/44 sayılı belge.
- 25 Public Record Office, FO 195/2477 sayılı 6 Ağustos 1943 tarihli belge.
- 26 Bu konu daha önce işlenmiştir. Bkz. Rifat N. Bali, 'İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Azınlıklar, II. Balat Fırınları Söylentisi', *Tarih ve Toplum*, cilt 30, Aralık 1998, sayı 180, s. 11-17.
- 27 Eli Şaul, 'Tres tristes datas en la historia de los Judios de Turquia', *Los Muestras*, Haziran 1994, sh. 10.
- 28 Marie-Christine Varol, *Balat Faubourg Juif d'İstanbul*, İsis Yayınları, İstanbul 1989, s. 10-11.
- 29 Yahya Koçoğlu, *Gayrimüslim Hayatlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2001, s. 139.
- 30 Marie-Christine Bornes Varol, 'Le Judéo-Espagnol Vernaculaire d'İstanbul', Université de la Sorbonne Nouvelle Paris III, 1992. Yayınlanmamış doktora tezi, cilt 1, s. 102-103.
- 31 Ertuç Tınar, *Ben Ertuç Tınar Susurluşun Kara Kutusu*, Akis Kitap, İstanbul, 2006, s. 49-50.
- 32 "Balat'taki asri fırın", *Akşam*, 16 Eylül 1948.
- 33 Mehmet Güç, 'Cevap bekleyen sırı ne?': Nakta, 19 Temmuz 1992, s. 24-25. Nakta Dergisi'nin haber yaptığı bu konu basında tartışma yarattı. Bkz. Hasan Varol, 'Balat'taki Krematoryum', *Milliyet*, 18 Temmuz 1992.
- 34 Mihal Vasilyadis ile 3 Eylül 1998 tarihli görüşme.
- 35 Cilda Kamhi ile 3 Şubat 2003 tarihli görüşme.
- 36 Nissim M. Benezra, 'Maréchal Çakmak Drame d'une Scène', (t.y.), yayınlanmamış daktilo yazması, s. 31-32.
- 37 Avner Levi, 'İkinci Dünya Savaşı'nda ve Öncesinde Türk Yahudileri', *Tarih ve Toplum*, Ekim 1996, sayı 154, s. 14-21, s. 20.
- 38 Eli Şaul, 'Tres tristes datas en la historia de los Judios de Turquia', *Los Muestras*, Haziran 1994, s. 10.